

Wstęp

Założone w 1989 roku Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy (SNPL) prowadzi aktywną działalność na rzecz rozwoju i integracji środowiska naukowego Polaków na Litwie oraz współpracy pomiędzy różnymi ośrodkami akademickimi w kraju i za granicą. Wkład w kształtowanie i konsolidację polskiej elity intelektualnej niesie nieocenione korzyści dla utrzymania tożsamości narodowej w warunkach zachodzącej na różnych poziomach integracji jak i tendencji dezintegracyjnych, ale też ma istotne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego Litwy i Polski – państw silnie powiązanych wspólną historią, a współcześnie zintegrowanych w ramach Unii Europejskiej. Od 2014 roku w harmonogramie działalności Stowarzyszenia jest organizowanie w Wilnie tradycyjnych międzynarodowych konferencji naukowych. Cykliczny i interdyscyplinarny charakter tych konferencji pozwala na systematyczny dialog między środowiskami naukowymi z różnych dziedzin nauki, ich integrację, wzajemną inspirację, co w efekcie prowadzi do wzmacniania potencjału naukowego całego polskiego środowiska naukowego. Konferencje te stanowią też forum do podejmowania trudnych politycznie, ale obiektywnych z naukowego punktu widzenia tematów. Zakres analizowanych zagadnień jest bardzo szeroki, a szczególne miejsce w nim zajmują problemy dotyczące stosunków polsko-litewskich, ich uwarunkowań i efektów. Możliwość rozpatrywania podjętej problematyki z perspektywy interdyscyplinarnej, z uwzględnieniem m.in. kontekstu historycznego, politycznego, społecznego, kulturowego, ekonomicznego czy prawnego pozwala na lepsze zrozumienie rzeczywistości społeczno-polityczno-ekonomicznej, w jakiej przyszło nam funkcjonować. Popularyzacji efektów dyskusji prowadzonych podczas tych konferencji, promocji prac i myśli środowiska naukowego a także upowszechnianiu wiedzy służy wydawany od 2001 roku „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy”. Publikowane na łamach tego pisma naukowe prace, dokumenty i materiały prezentują też często mało znane, ale bardzo cenne fakty dotyczące Ziemi Wileńskiej, chroniąc je tym samym od zapomnienia.

W roku 2023, który jest szczególny dla Wilna ze względu na obchodzoną rocznicę 700-lecia założenia miasta oraz szczyt NATO w Wilnie, w dn. **1–3 czerwca** w Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Wilnie oraz w Domu Kultury Polskiej odbyła się X Międzynarodowa Inter-

dyscyplinarna Konferencja Naukowa pt. *Miejsce Wilna i Warszawy w procesach integracji (dezintegracji) regionalnej i euroatlantyckiej – postępy, wyzwania, perspektywy*. Organizatorem konferencji było Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy przy wsparciu Ambasady RP w Wilnie oraz Instytutu Polskiego w Wilnie, a także w partnerstwie z różnymi ośrodkami naukowymi oraz Domem Kultury Polskiej w Wilnie. Pierwszego dnia obrad odbył się panel dyskusyjny „Miejsce Polski i Litwy w procesach integracyjnych” z udziałem wiodących ekspertów z Polski i Litwy. W panelu uczestniczyli: dr hab. Teresa Gardocka, prof. SWPS (Polska); dr Antanas Valionis (Litwa); dr hab. Małgorzata Dziembała, prof. UE (Polska); dr Algimantas Kasparavičius (Litwa). Dyskusję moderował dr hab. Jarosław Wołkonowski, prof. UwB z Wilna.

W trakcie obrad tej konferencji wygłoszonych zostało 45 referatów. Ich autorzy reprezentowali liczne uczelnie i ośrodki badawcze zarówno krajowe, jak i zagraniczne, a wśród nich: Uniwersytet Wileński, Filię Uniwersytetu w Białymstoku w Wilnie, Instytut Badań Kultury Litwy, Instytut Historii Litwy, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Opolski, Szkołę Główną Handlową w Warszawie, Krakowską Akademię im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Akademię WSB w Dąbrowie Górniczej, Uniwersytet SWPS w Warszawie, Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Akademię im. A. Gieyszтора w Pułtusku – Filia Akademii Finansów i Biznesu „Vistula” w Warszawie, Fundację Wspierania Nauki, Edukacji i Kultury, Klub na rzecz Europy Środkowo-Wschodniej przy Uniwersytecie Warszawskim, Ługański Państwowy Uniwersytet im. Tarasa Szewczenki (Ukraina) i University of Ostrava (Czechy).

Wynikiem materialnym tej konferencji jest niniejsza publikacja, zatytułowana *Integracja Wilna i Warszawy w perspektywie historycznej, społecznej, kulturowej i politycznej*, która stanowi Tom 23A „Rocznika Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy”. Zawiera ona 9 tekstów z zakresu m.in. historii (od XI wieku do współczesności), biografii, nauk politycznych i społecznych.

Monografię otwierają opracowania prezentujące sylwetki naukowców i działaczy istotnych dla Wilna i Polski. Artykuł **Henryki Ilgiewicz** z Instytutu Badań Kultury Litwy (Lietuvos kultūros tyrimų institutas) w Wilnie pt. *Maria Łowmiańska – międzywojenna badaczka dziejów Wilna* przedstawia życie i dorobek naukowy tej badaczki. Zainteresowania naukowe Łowmiańskiej, aktywnej naukowo głównie w okresie międzywojennym, skupiały się na dziejach Wilna w XVI–XVIII wieku i wniosły znaczący wkład w badanie historii Wielkiego Księstwa Litewskiego. Po osiedleniu się po wojnie w Poznaniu Łowmiańska kontynuowała swoją działalność edukacyjną jako nauczycielka historii i języka polskiego.

Drugi artykuł, autorstwa **Jana Widackiego** z Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, zatytułowany jest *Fryderyk Hechell (1794–1851). Droga wielkiego polskiego medyka sądowego z Wilna do Krakowa*. Przybliży on sylwetkę istotnego, a mniej znanego badacza, praktyka i człowieka wszechstronnie wykształconego, wywodzącego się z Wilna, a w późniejszych latach związanego z Uniwersytetem Jagiellońskim. Artykuł ten zasługuje na uznanie z racji wykorzystania sylwetki Hechella do przedstawienia zarówno kadry, warunków studiowania na Uniwersytecie Wileńskim na początku XIX w., jak i stanu rozwoju medycyny sądowej w Wilnie, Polsce i Europie w tamtym okresie. Objęcie przez Hechella Katedry historii medycyny, wraz z medycyną sądową i policją lekarską na Uniwersytecie Jagiellońskim, praca publikacyjna, nowatorskie prowadzenie wykładów w języku polskim – to tylko niektóre z jego osiągnięć wartych uwagi i uznania.

Trzy kolejne artykuły zostały poświęcone zagadnieniom polityczno-historycznym. Pierwszy z nich, pt. *Między proto-Trójmorzem a neo-Jagiellonizmem – koncepcje organizacji państw Europy Środkowo-Wschodniej po wybiciu się na niepodległość, prezentowane na łamach miesięcznika politycznego „Niepodległość”* autorstwa **Adama Chajewskiego** z Klubu na rzecz Europy Środkowo-Wschodniej przy Uniwersytecie Warszawskim, został poświęcony ukazaniu ewolucji koncepcji współpracy pomiędzy państwami regionu Europy Środkowej i Wschodniej, jakie zostały wykreowane przez redakcję, autorów i czytelników publikujących na łamach miesięcznika politycznego „Niepodległość”. Analiza obejmuje okres od powstania miesięcznika aż do nr 100, z dn. 12 grudnia 1990 roku, zamykającego symbolicznie działalność ugrupowania. Uzupełnieniem przedstawionych zmian koncepcyjnych dotyczących współpracy

regionalnej w obrębie omawianego obszaru, jak i na arenie międzynarodowej, są przywołane odniesienia do uczestnictwa Polski w EWG i NATO.

Kolejny artykuł nosi tytuł *Warszawa i Wilno a konsolidacja polskiej oraz litewskiej państwowości* i został napisany we współautorstwie przez **Tadeusza Juchniewicza** i **Artura Ławniczaka** z Uniwersytetu Wrocławskiego. Przeprowadzona w nim analiza sięga początków państwowości i koncentruje się na historycznych zapisach dotyczących zinstytucjonalizowanych dziejów Polski i Litwy, ze wskazaniem ośrodków, które miały znaczenie dla procesów państwowotwórczych. Na szczególną uwagę zasługują podobieństwa i różnice wynikające z historycznych i politycznych zaszczości, które pozwalają na lepsze zrozumienie roli Warszawy i Wilna i ich symbolicznego znaczenia dla obywateli obu państw.

Tytuł artykułu autorstwa **Waldemara Kozyry** z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie to: *Integrująca rola Wilna w kształtowaniu się Okręgu Administracyjnego – Ziemia Wileńska. Przykład powiatowych związków komunalnych w latach 1922–1925*. Przedstawiono w nim wyjątkową rolę Wilna w procesie tworzenia i integrowania polskiej administracji rządowej i samorządu terytorialnego w pierwszych latach po inkorporacji ziem byłej Litwy Środkowej do Rzeczypospolitej Polskiej w okresie funkcjonowania Okręgu Administracyjnego – Ziemia Wileńska (1922–1925). Wnioski z tego opracowania wskazują na kluczową rolę samorządu powiatowego w aktywizacji miejscowego społeczeństwa, w tym inteligencji oraz rozwoju społecznym, gospodarczym i kulturowym Wileńszczyzny na początku XX wieku.

Kolejny artykuł pt. *Współpraca naukowa Polski i Litwy. Odwzorowanie w bibliograficznych bazach danych i realia prawne* jest owocem wspólnych działań przedstawicielek trzech ośrodków naukowych: **Ve-slavy Osińskiej** z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, **Katarzyny Nosek** z Uniwersytetu SWPS w Warszawie oraz **Bernardety Iwańskiej-Cieślik** z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Wykorzystując rejestrowane w naukowych bazach bibliograficznych (m.in. WoS i Scopus) metadane Autorki przeanalizowały współpracę polskich i litewskich naukowców. Analiza danych bibliometrycznych została uzupełniona o analizę prawnych ram współpracy pomiędzy oboma krajami, zarówno w ramach inicjatyw dedykowanych (np. konkurs DAINA) jak i międzynarodowych (np. Program Erasmus+) wspierających współpracę naukową i mobilność studentów oraz kadry pedagogicznej. Autorki dochodzą do ważnych wniosków, mówiących o barierach wynikających

z odmiennych regulacji poszczególnych państw dla współpracy naukowej i tym samym potrzebie tworzenia dla niej wspólnych prawnych i organizacyjnych ram. Jednocześnie przytaczają przykład koordynującej i wspierającej roli Unii Europejskiej, dzięki której inicjatywy osiągają większe sukcesy w zakresie międzynarodowej współpracy naukowej.

Prezentacja roli oraz działań Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Wilnie na rzecz polskiej mniejszości narodowej na Litwie jest celem artykułu przygotowanego przez **Danutę Kamilewicz-Rucińską** z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W opracowaniu pt. *Misja Konsulatu Rzeczypospolitej Polskiej w Wilnie (1998–2002)* wskazano na wyjątkowe wymagania wobec tego Konsulatu w związku ze specyfiką polskiej mniejszości narodowej na Litwie, która jest nie tylko najliczniejsza, ale też posiada wielowiekową historię i tradycje oraz zmagają się z problemami respektowania swoich praw. Konsulat Generalny w analizowanym okresie przyczynił się do poprawy sytuacji Polaków na Litwie i poczucia jedności narodowej z rodakami w Polsce.

Przygotowane przez **Natalię Matiaszczyk** z Uniwersytetu Łódzkiego opracowanie pt. *Wielopoziomowa polityka historyczna na przykładzie Warszawy i Wilna* porusza kwestie politologiczne w zakresie prowadzenia na poziomie lokalnym polityki historycznej. Zaprezentowana przez Autorkę nowatorska koncepcja wielopoziomowej polityki historycznej łączy funkcje miast (miasta jako aktora, miejsca i zagadnienia), teorię zarządzania wielopoziomowego (*multi-level governance* – MLG) i politykę historyczną, tworząc nowy model skuteczniejszego zarządzania pamięcią i historią. Model został przedstawiony na przykładzie polityki historycznej dwóch metropolii – Warszawy i Wilna, będących z racji swojej stołecznej roli zarówno biernymi, jak i aktywnymi jej uczestnikami i kreatorami.

Kolejny artykuł biograficzny autorstwa **Rafała Junga** z Uniwersytetu Łódzkiego przedstawia sylwetkę sportowca i działacza sportowego z Ejszyszek, Michała Sienkiewicza. Opracowanie pt. *Michał Sienkiewicz – sportowy integrator Polaków i Litwinów na Wileńszczyźnie* zawiera nie tylko charakterystykę sylwetki tego działacza sportowego, ale również omawia trudne uwarunkowania natury politycznej i społecznej, w ramach których podejmował on działania, mające na celu promowanie sportu i wartości narodowych. Sienkiewicz aktywnie działający w organizacjach sportowych i pełniący funkcje sędziowskie wysokiego szczebla na wydarzeniach sportowych o randze międzynarodowej (m.in. podczas XXII

Wstęp

Letnich Igrzysk Olimpijskich w Moskwie w 1980 r.) zasłużył się dla polskiej i litewskiej społeczności sportowej m.in. przy przywróceniu Litewskiego Narodowego Komitetu Olimpijskiego, reaktywacji sokolnictwa i rejestracji Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” pod koniec 1995 r. W maju 2021 r. z jego inicjatywy w Centrum Rozrywki i Biznesu w Ejszyszkach utworzono Muzeum Sportu TG „Sokół” im. św. Jana Pawła II na Litwie.

Przedstawione artykuły składające się na niniejszą monografię zbiorową stanowią odzwierciedlenie zainteresowań polskich badaczy z różnych ośrodków naukowych. Przybliżają one złożone uwarunkowania historyczne, społeczne, polityczne i kulturowe, wpływające na rolę i znaczenie Wilna i Warszawy w procesach integracyjnych i kształtowaniu tożsamości narodowej. Oddając w ręce Czytelnika tę publikację mamy nadzieję, że nie tylko będzie ona interesującą lekturą, ale stanie się też inspiracją do rozwoju badań nad bogatą spuścizną tego miejsca, narodu i zagadnienia.

Redaktorzy naukow¹:
Dr Joanna Kos-Łabędowicz
Dr Sylwia Talar

---

¹ Opinie zawarte w artykułach są wyłącznie opiniami Autorów i nie prezentują stanowiska Redaktorów.